

Inleiding: hoe maak je ruimte voor betekenis in wetenschap en activisme?

De relatie tussen wetenschap en activisme krijgt steeds meer aandacht in zowel de academische wereld als in de samenleving. Over deze relatie wordt heel verschillend gedacht, zoals mondiaal recent weer duidelijk werd ten aanzien van de oorlog in Gaza, maar ook ten aanzien van de klimaatcrisis.

Spanningen tussen wetenschap en activisme

Er bestaan verschillende opvattingen over de rol van wetenschap in activisme. Sommigen pleiten ervoor om deze werelden gescheiden te houden. Zij wijzen op verschillende doelstellingen, methoden van kenniscreatie, de rol van waarden en de eisen die gesteld worden bij het afleggen van verantwoordelijkheid. Ze benadrukken het belang van onafhankelijkheid, objectiviteit en de academische vrijheid om zich te richten op de kerntaken van universiteiten: goed onderzoek en onderwijs. Dit standpunt benadrukt dat wetenschap zich moet concentreren op het systematisch produceren van kennis zonder direct zelf betrokken te zijn bij activisme.

Aan de andere kant zijn er stemmen die juist pleiten voor het verbinden van wetenschap en activisme. Zij zien hierin een kans om de relevantie en impact van wetenschap op maatschappelijke problemen te vergroten. Zij willen wetenschap verbinden met activisme, om zo hun publieke betrokkenheid te vergroten en een sleutelrol te kunnen spelen in het aansturen van sociale veranderingen.

Ook op de Universiteit voor Humanistiek kiezen wetenschappers en bestuurders voor verschillende posities. Ik denk dat deze verscheidenheid goed is mits we actief met elkaar in gesprek blijven om te kunnen verantwoorden hoe we de relatie wetenschap en activisme zich op verschillende manieren willen vormgeven en hoe dit zich verhoudt tot de levensbeschouwelijke identiteit van de UvH.

De invloed van de klimaatcrisis

Aan mij is gevraagd om vanmiddag iets te vertellen over hoe ik de relatie wetenschap en activisme invul. Een centrale vraag die voor mij daarin een rol speelt is: **Verandert de klimaatcrisis de rol van wetenschappers ten aanzien van de relatie wetenschap en activisme?**

Persoonlijk beantwoord ik die vraag met ja: de ernst en urgentie van de klimaatcrisis zorgt er volgens mij voor dat deze relatie in nieuw daglicht komt te staan. De ernst en urgentie van de klimaatcrisis dwingen ons om de rol van wetenschap te herzien. Argumenten vóór het verbinden van wetenschap met activisme, namelijk het vergroten

van relevantie, impact en publieke betrokkenheid, worden in dit licht voor mij belangrijker.

Kritiek op de moderne wetenschap

Mijn visie wordt beïnvloed door twee belangrijke kritiekpunten op de moderne wetenschap. De eerste kritiek komt vanuit een ecologisch perspectief. We leven in het Antropoceen, een tijdperk waarin de mens de grootste destructieve kracht op aarde is geworden. Ik denk dat de wetenschap zich te veel heeft gefocust op gescheiden disciplinaire benaderingen, waardoor we de onderlinge verbondenheid van alles dat leeft op aarde over het hoofd zien. De klimaatcrisis vraagt om meer inclusieve en holistische wetenschapspraktijken.

De tweede vorm van kritiek komt van dekoloniale denkers, die stellen dat moderniteit en kolonialiteit twee kanten van dezelfde medaille zijn. Zij wijzen erop dat de vooruitgang van Europa gepaard ging met het uitbuiten en domineren van gekoloniseerde naties. Ook deze kritiek roept op tot een herziening van wetenschappelijke benaderingen en een actieve betrokkenheid bij sociale verandering.

Voorbeelden van wetenschap in actie

Graag geef ik twee voorbeelden van hoe ik deze visie in de praktijk probeer te brengen: Het **eerste voorbeeld** is de samenwerking met het Franse interdisciplinaire collectief S-Composition, samen met Henk Manschot. Dit collectief wordt geleid door Chloé Latour, dochter van de in 2022 overleden Franse filosoof Bruno Latour. Op basis van Latour's omvangrijke oeuvre werken we aan een nieuwe ecologische cultuur die vele domeinen omvat – van wetenschappelijke kennis tot kunst, politiek en onderwijs. Dit project vraagt ons om diep na te denken over hoe we als mensen in harmonie kunnen leven met de aarde en hoe we de rol van mensen in het grotere geheel kunnen herzien. Het bijzondere aan Latour's visie is dat hij het huidige tijdperk positioneert als een groot transformatief proces dat een veel bredere culturele verschuiving vereist dan de heersende politieke en culturele diagnoses laten zien. Geïnspireerd door Elias spreekt Latour over de noodzaak van een ommekeer die vergelijkbaar is met de ommekeer die plaatsvond in de breuklijnen tussen de Middeleeuwen en de Moderne Tijd.

Een dergelijke verschuiving naar een ecologische cultuur heeft verstrekkende gevolgen. Als we de aarde niet slechts als passief object ervaren, maar als een netwerk van actieve spelers, elk met hun eigen onderling afhankelijke vermogen tot handelen en belang in levensprocessen, wat betekent dat dan voor de manier waarop mensen zichzelf in dat proces plaatsen en hoe ze met andere levensvormen samenleven? Om daarachter te komen stellen we vragen zoals: hoe blijft de mens in staat - antropologisch, cultureel en politiek - om ervoor te zorgen dat het leven zichzelf kan blijven voortbrengen? Hoe houden we de aarde bewoonbaar voor mensen en zetten we het levensproces voort dat zich in miljarden jaren heeft gevormd?

We ontwerpen daarvoor onder andere educatieve praktijken die mensen mobiliseert in hun eigen lokale situatie en hen helpt de kennis en instrumenten te vinden die ze nodig hebben om actief deel te nemen aan lokale transformatieprocessen. De sturende vraag daarbij is: hoe kunnen we de aarde weer bewoonbaar maken, te beginnen bij de plek waar we wonen? Individueel en collectief denken mensen na over hoe ze zich beter kunnen verbinden met hun specifieke plek op aarde. Hun heroriëntatie vereist meestal dat ze nieuwe kennis opdoen over hun eigen lokale omgeving en hoe bijvoorbeeld architectuur, stedenbouw, regionaal management, maar ook onderwijs, cultuur en filosofie kunnen bijdragen aan verandering. Ateliers richten zich op kwesties die lokaal moeten worden bekeken, deelnemers brengen vaak geologische en biologische problemen van een specifiek gebied in kaart en onderzoeken deze, maar betrekken er ook sociale en politieke verwikkelingen van hun leven bij.

Een Atelier kan worden ondersteund door een consortium van deskundigen zoals architecten, stedenbouwkundigen, bodemdeskundigen, theaterregisseurs, politicologen, cartografen en anderen. Deze specialisten zijn oproepbaar wanneer lokale vragen hun betrokkenheid rechtvaardigen. In een reeks workshops, vaak verspreid over meerdere maanden, worden verschillende competenties ontwikkeld en met elkaar verbonden. Mensen leren samen te werken terwijl ze elkaar ook confronteren wanneer ze verschillende meningen en/of belangen hebben. Ateliers gaan over het stellen van nieuwe vragen, het bedenken van nieuwe antwoorden en het creëren van nieuwe taal voor nieuwe ervaringen. Ateliers benadrukken het belang van dialoog en onderhandeling, waardoor individuen hun perspectieven kunnen uiten, naar anderen kunnen luisteren en samen oplossingen kunnen creëren. Op deze manier beogen ateliers een gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid bevorderen en deelnemers in staat stellen om effectiever deel te nemen aan democratische processen. Deelnemers kunnen ervaren dat ze niet alleen staan met hun vragen en zorgen, en dat ze iets kunnen doen aan hun concrete situatie. Het verbinden van doorleefde ervaringen, wetenschappelijke kennis en artistieke dimensies biedt manieren om gevoeliger te worden voor wat we ervaren maar waar we vaak nog geen woorden voor hebben.

Het **tweede voorbeeld** betreft een citizen science project getiteld *Diamonds on the Soles of our Feet* dat plaatsvindt in de provincie Limpopo in Zuid Afrika. Het is een droge regio, die te maken heeft met ernstige klimaat- en sociaaleconomische uitdagingen. Het project laat zien hoe wetenschappers, burgers en jongeren kunnen samenwerken om duurzame oplossingen te vinden voor urgente problemen. Wehn et al. (2021: 1) definiëren citizen science als een proces met meerdere belanghebbenden dat zich richt op het vergroten van de democratisering van wetenschap en beleid, wetenschappelijk burgerschap, publieke betrokkenheid, transparantie, gelijkheid, inclusiviteit en rechtvaardigheid. Het leven van de lokale deelnemers in het project wordt gekenmerkt door de grote ongelijkheid die voortvloeit uit de koloniale en apartheidsgeschiedenis van

Zuid-Afrika. Hoewel de levensomstandigheden aanzienlijk verschillen, delen alle inwoners een kwetsbare afhankelijkheid van de afnemende beschikbaarheid van water.

In de beginfase voerden we een lokaal project uit om samen met lokale bewoners het grondwaterpeil te meten. Nadien deelden zij hun grote bezorgdheid over de waterkwaliteit en gaven aan dat ze behoefte hadden aan vervolgactiviteiten waarbij ook scholen betrokken zouden worden. Zo ontstond een volgende projectfase. Een aantal scholen nam rivierwatermonsters om de gezondheidstoestand van de rivier te beoordelen. Het project zocht samenwerking met een lokale jeugdclub om de activiteiten stevig te kunnen verankeren in herkenbare en erkende gemeenschapsstructuren. Het project wordt met zowel Zuid-Afrikaanse als internationale fondsen gefinancierd. Wetenschappers, professionals en een team van burgerwetenschappers zijn betrokken bij het bepalen van de onderzoeksagenda en daaruit voortvloeiende activiteiten. Dit creëert ruimte voor het transformatieve potentieel van citizen science en de neiging om niet alleen de kennis over water te vergroten, maar ook om vertrouwen, hoop en waardigheid te bevorderen in de regio.

Conclusie

Samenvattend: de relatie tussen wetenschap en activisme is een onderwerp van groeiende discussie binnen zowel de academische wereld als de samenleving. Sommige academici benadrukken het belang van een strikte scheiding tussen wetenschap en activisme om onafhankelijkheid en objectiviteit te waarborgen. Daartegenover staat de opvatting dat wetenschap en activisme juist met elkaar verbonden zouden moeten zijn om de maatschappelijke impact van wetenschap te vergroten, vooral gezien urgente kwesties zoals de klimaatcrisis.

Ik begon mijn betoog met de vraag: **Verandert de klimaatcrisis de rol van wetenschappers ten aanzien van de relatie wetenschap en activisme?**

Persoonlijk beantwoord ik die vraag met 'ja' en pleit ik voor een herziening van de rol van wetenschappers in het licht van de klimaatcrisis, waarbij de nadruk ligt op een meer holistische en inclusieve benadering van wetenschap. Ecologische en dekoloniale kritiek op moderne wetenschappen zetten mij aan tot een nauwere betrokkenheid van wetenschap bij sociale verandering.

Ik gaf twee praktijkvoorbeelden: ten eerste een samenwerking met het Franse collectief S-Composition, dat streeft naar een nieuwe ecologische cultuur. Het tweede voorbeeld is een citizen science project in Zuid-Afrika, gericht op waterbeheer en het betrekken van de lokale gemeenschap bij wetenschappelijk onderzoek. In een tijdperk waarin de uitdagingen groot zijn – van de klimaatcrisis tot sociale ongelijkheid – zie ik mogelijkheden voor wetenschappers om niet alleen kennis te vergaren, maar ook actief bij te dragen aan een meer rechtvaardige en duurzame wereld. Laten we de relatie

tussen wetenschap en activisme blijven evalueren en ruimte creëren voor een wetenschap die niet alleen observeert, maar ook inspireert en actief transformeert.